

**Реферат о завршеној докторској дисертацији
кандидата мр Слободана Мрђе**

Одлуком Научно-наставног већа Факултета политичких наука Универзитета у Београду донетој на седници 26 маја 2016. године именована је Комисија за преглед и оцену докторске дисертације кандидата мр Слободана Мрђе, под насловом „**Демократске вредности и културна партиципација у Србији – политиколошко-културолошки приступ**“. Комисија у саставу Ред. Проф. Др Јелена Ђорђевић, председница, Ред. Проф. Чедомир Чупић, Ред. Проф. у пензији Бранимир Стојковић и Проф. Емеритус Вукашин Павловић, ментор, има част да поднесе следећи

РЕФЕРАТ

Основни подаци о кандидату и дисертацији

Кандидат Слободан Мрђа, рођен 20.01.1970. године у Санском Мосту (БиХ), где је завршио основну и средњу школу. Школске 1992/93. године уписује се на Филозофски факултет Универзитета у Београду, на групу за социологију, где је дипломирао дана 24.06. 1997. године и стекао стручни назив *дипломирани социолог*. Током студирања радио је на неколико истраживачких пројеката факултета у оквиру стручне праксе, од којих је најзначајнији пројекат *Промене у свакодневном животу грађана Србије*. Јануара 1998. године запослен на одређено време у Заводу за проучавање културног развоја, Београд, где је после завршеног приправничког стажа 1999. године примљен на место *истраживача* на неодређено време. Од 2000. до 2002. године радио на месту *шефа истраживачког одељења* Завода, а од 2002. до 2006. године именован је за *заменика директора Завода*. Од 2006. до 2012. године радио као

самостални истраживач, а од 2012. године до данас је координатор одељења истраживања Завода за проучавање културног развитака.

Крајем 2008. године одбранио је магистарску тезу под називом „*Фактори отпора модернизацијским процесима у Србији*“, на Факултету политичких наука у Београду и на тај начин стекао научни степен магистра наука. Магистарски рад је рађен из научне области - *политичка социологија и социологија културе*. Магистарске студије је завршио са просеком 10.0.

Био је сарадник Центра за политиколошка истраживања и јавно мњење Института друштвених наука у Београду (истраживања медијске публике). Тренутно је сарадник групе за Историју културе у оквиру израде одредница Српске енциклопедије, Српска академија наука и уметности (САНУ), Београд. Тренутно је и члан председништва и секретар *Српског социолошког друштва*. Члан је редакције научног часописа за теорију и социологију културе и културну политику “Култура” (категоризација М51).

Објавио је 4 самосталне монографије и једну у коауторству, проистекле из емпиријских истраживања којима је руководио, затим 14 радова у научним часописима и зборницима. Све монографије са списка су непосредно повезане са темом докторске дисертације кандидата. Научни радови које је кандидат до сада објавио припадају тематски политичкој социологији, социологији културе и социологији образовања.

Дисертација кандидата под насловом „Демократске вредности и културна партиципација у Србији – политиколошко-културолошки приступ“ је обима 311 страница, са 332 библиографске јединице, 51 графичким приказом података и 23 табеларна приказа.

Списак објављених радова кандидата:

1. Mrđa, Slobodan (2004). *Kulturni habitus omladine*, u: Nikolić, Milan., Mihailović, Srećko (ur.). *Mladi zagubljeni u tranziciji*. Beograd: Centar za proučavanje alternativa.

2. Mrđa, Slobodan. (2000). *Kulturni život studenata Univerziteta u Beogradu*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, Info br. 3
3. Mrđa, Slobodan. (2004). *Mladi umetnici u Srbiji*. Beograd: Centar za vizuelna istraživanja i komunikacije.
4. Mrđa, Slobodan. (2009). Informaciono-komunikacione tehnologije u muzejima Srbije, u Martinović, Dragana., Jokić, Biljana (ur.) *Muzeji Srbije – aktuelno stanje*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka.
5. Mrđa, Slobodan. (2010). Pozorišna publika u Srbiji – dramska publika, u *Kultura*, br. 126, Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka.
6. Mrđa, Slobodan. (2010). *Pozorišna publika u Srbiji*, Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka.
7. Mrđa, Slobodan. (2010). *Publika Narodnog pozorišta u Beogradu*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka.
8. Mrđa, Slobodan. (2011): *Kulturni život i potrebe studenata u Srbiji*, Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka.
9. Mrđa, Slobodan. (2011): *Kulturni život i potrebe učenika srednjih škola u Srbiji*, Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka.
10. Mrđa, Slobodan. (2014). Publika dramskog pozorišta u Srbiji u periodu tranzicije, u Nikolić, M. (ur.). Zbornik radova sa naučnog skupa “Menadžment dramskih umetnosti i medija – izazovi XXI veka. Beograd: Fakultet dramskih umetnosti.
11. Mrđa, Slobodan., Biljetina, Mira. (2000). *Bibliografija priloga objavljenih u časopisu „Kultura“ od 1968-2000. godine. Brojevi 1-100*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka
12. Mrđa, Slobodan., Jokić, Biljana. (2009). *Informacione tehnologije i ljudski resursi u kulturi Srbije. Trenutno stanje i perspektive razvoja informacionog sistema e-Kultura*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka.
13. Mrđa, Slobodan., Jokić, Biljana., Nemanjić, Miloš (2008). Kulturne manifestacije u Srbiji. *Pregled – Republika Srbija*, god. 52, br. 1: 105-130

14. Mrđa, Slobodan., Mijatović, Branislav., Jokić, Biljana. (2006). *Informacione potrebe zaposlenih u kulturi*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka (Web izdanje)
15. Mrđa, Slobodan., Mijatović, Branislav., Jokić, Biljana. (2008). *Ljudski resursi u kulturi Srbije*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka (Web izdanje)
16. Јокић, Биљана., Мрђа, Слободан. (2014). Посетиоци београдских јесењих манифестација и фестивала. Београд: Завод за проучавање културног развитака.
17. Мојић, Душан., Мрђа, Слободан. (2013). Анализа положаја младих у стратегијама Владе Републике Србије и новијим социолошким истраживањима, у Клашња, Снежана. (ур.). Стратешки оквир омладинске политике у Републици Србији: изазови и перспективе. Београд: Београдска отворена школа и Влада Републике Србије Министарство омладине и спорта.
18. Мрђа, Слободан. (2011). Позоришна публика трећег доба, Геронтологија, Год. 38, бр. 1, стр. 236-256.
19. Мрђа, Слободан. (ур.). (2015). Пола века на путу социологије: Милош Немањић социолог културе: 1964-2014. Београд: Завод за проучавање културног развитака и Адлигат.

1. Предмет и циљ дисертације:

Општа полазна основа за избор овакве теме је ситуација да демократски тип организације власти и друштвеног система има културно утемељење, односно суштинске културне предуслове од чијег присуства зависи могућност њеног установљења и опстанка.

Основни предмет ове дисертације је међузависности прихватања демократских вредности са културном партиципацијом, посебно културним потребама и потрошњом, тј. културним праксама у Србији.

На конципирање ове идеје велики утицај је имао и податак да у Србији готово да и није било студија у којима се испитује улога коју има културна партиципација (или културне праксе, уопште), нарочито сегмент културне потрошње у процесима конституисања вредносних образаца, али и конституисања друштвених група и њиховом деловању. Такође, у комплексним мрежама друштвене узрочности културне праксе имају улогу коју није могуће апстраховати, тј. оне у Србији активно учествују у друштвеним борбама и доприносе конституисању друштвених колективитета.

Истраживања вредносних оријентација и вертикалне покретљивости, представљају једно од значајнијих подручја савремених емпиријских социолога, психолога и политиколога. Основни разлог за овакав интерес је релативно ретка сагласност аутора различитих теоријских усмерења са претпоставком да се дугорочна стабилност сваког друштвеног система базира на томе да га, барем пасивно, прихвата велика већина становништва.

Главни циљ истраживања је научно објашњење, феноменолошка дескрипција и анализа међузависности и утврђивање природе везе између прихватања демократских вредности и културне партиципације, тј. односа између вредности и културних пракси у Србији.

Последња деценија 20. века прошла у знаку пост социјалистичких трансформација и великих друштвених губања изазваних овим процесима, од којих је најзначајнији и најтежи био процес наглог осиромашења појединих слојева унутар ових друштава који су били носиоци развоја у претходном периоду, уз веома важну стабилизаторско-социјалну функцију. Процес нагле пауперизације тзв. средњих слојева довео је до повећања друштвених неједнакости. Почетне визије, после релативно лаког урушавања појединих комунистичких система, су веома брзо дошле у колизију са стварним процесима у тим друштвима. Показало се, наиме, да процеси транзиције не могу ићи онако брзо како се очекивало и да се мора узети у обзир веома велика комплексност дојучерашњег социјалистичког друштва, јер грађани нису били спремни да релативно брзо промене устаљене обрасце живота и економске

репродукције (начин рада, начин потрошње итд.), а поготово вредносне обрасце и нормe понашања и деловања са којима су тако дуго живели.

Истраживање је имало за циљ да покаже постојање вредносне неконзистенције друштвених класа, а посебно средње класе, у Србији која се огледа кроз истовремено подржавање различитих вредносних оријентација у сфери политичке регулације и у сфери економске регулације друштвених односа.

Такође, истраживање је имало за циљ да утврди основе за формирање вредносних образаца у периоду специфичне пост-социјалистичке трансформације, посебно утицај глобализације, тј. спољних фактора и разних врста међународних организација а посебно доминације англо-америчке продукције у домену популарне културе.

Посебно, истраживање је имало за циљ и утврђивање фактора који највише утичу или су највише утицали на структурисање демократског вредносног обрасца у Србији.

У домену културних пракси, истраживање је имало за циљ утврђивање природе односа између културне партиципације и друштвене стратификације и покушај формирања типологије културних пракси грађана Србије.

Један од најважнијих циљева из овог домена био је и покушај утврђивања и описивања димензија које структуришу поље културних пракси у Србији.

Посебна поглавља дисертације о младима су циљно одвојена, с најважнијим циљем да се покаже и укаже на изузетно велики значај који ова популација или друштвена група има у процесу развоја вредности и друштва уопште. Истраживања ове друштвене групе могу да помогну редефинисању њеног статуса у улоге у савременом друштву.

Вредносне оријентације младих у Србији у последњих неколико деценија формирале су се унутар веома неповољног структуралног контекста, уз минималну системску подршку институционалних механизма државе и нешто већу подршку неформалних мрежа, а снажно су обележене специфичностима јужно европског културног поља.

Структурални контекст и даље карактерише лош материјални положај посматран преко обе његове најважније димензије, финансијског и стамбеног статуса. Значајан део младих је у веома тешком финансијском стању, део младих је без личних прихода, за део су они недовољни, па се због тога већ дуже време одржава један систем који карактерише висок ниво финансијске размене између генерација, која, са једне стране, ублажава структуралну рањивост младих, али са друге стране, производи низак степен њихове финансијске аутономије.

2. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Кандидат је у дисертацији поставио 6 хипотеза:

1. Постоји јака емпиријска веза између прихватања демократских либералних вредности и норми понашања са нивоом културне партиципације;
2. Образовни ниво опште популације је у директној корелацији са доминантним вредносним орјентацијама, што је најзначајнији фактор који утиче на квалитет културних потреба и обим интересовања;
3. Ниво културне партиципације се линеарно повећава са преласком на више нивое статусне хијерархије.
4. Непостојање јасног модела културне политике је један од веома важних разлога ниске културне партиципације грађана, што посредно утиче на прихватање демократских вредности и позитиван однос према демократском начину владавине;
5. Културне праксе грађана Србије су јасно друштвено структурисане – постоји јасна емпиријска веза између степена образовања – степена раширености демократских вредносних орјентација и карактеристика културних пракси (степен или нивоа културне партиципације);
6. Поље културних пракси у Србији је структурисано са три димензије. Прва, на чијим крајевима се налазе глобална и локална култура, друга, на чијим крајевима се налазе традиционална култура и савремена популарна култура

и, трећа, на чијим крајевима се налазе друштвене групе које преферирају широк спектар уметничких жанрова (раширеније демократске вредности) и групе које имају узак спектар културних активности (мање раширене демократске вредности).

Прва хипотеза, да постоји јака емпиријска веза између прихватања демократских либералних вредности и норми понашања са нивоом културне партиципације је делимично потврђена, али се не би могло говорити о јакој корелационој вези ова два модалитета, јер је кандидат анализама установио да вредности имају двоструку улогу, јер се у њима и кроз њих одражава тренутно доба али и однос према прошлости. Културне, економске и политичке промене су у релативној зависности од процеса редефинисања вредносних образаца. Међутим, у изразито нестабилним системима и друштвима, као што је Србија данас, вредности се формирају на основу *специфичне и непредвидиве комбинације културног, политичког и економског наслеђа и тежњи у односу на будућност*. Ове тежње су под великим утицајем англо-америчке продукције у домену популарне културе, што директно утиче на ниво и структуру културне партиципације.

Друга хипотеза је у потпуности потврђена, јер је установљено да је, од свих социо-демографских варијабли, образовни ниво опште популације у директној корелацији са доминантним вредносним орјентацијама, што утиче и на квалитет културних потреба и обим интересовања.

Распоред и концентрисаност социо-демографских варијабли по дефинисаним типовима културних пракси указује да има истраживачког основа за тврдњу о друштвеном структурисању културних пракси грађана Србије. Међутим, може се констатовати да је само делимично потврђена хипотеза истраживања да су културне праксе грађана Србије друштвено структурисане, јер постоји емпиријска веза између степена образовања са степеном раширености демократских вредносних орјентација и типова културних пракси. Наиме, анализе су показале да би се могло рећи да је образовни ниво опште

популације у корелацији са доминантним вредносним оријентацијама, у смеру да су образованији слојеви склонији прихватању либерално-демократских вредносних оријентација, али да та повезаност није непосредна, јер је условљена (посредована) конкретним, променљивим групним интересима. С друге стране, потврђен је део хипотезе који претпоставља виши образовни слојеви имају и више нивое културне партиципације, али и хипотеза да се ниво културне партиципације линеарно повећава са преласком на више нивое статусне хијерархије.

Такође, може се констатовати да је делимично потврђена и хипотеза да је тзв. поље културних пракси у Србији структурисано са три димензије. Делимично, због тога што је емпиријски потврђено структурисање културних пракси у две димензије, док су код треће димензије резултати такви да се са сигурношћу не може говорити о утицају ове треће димензије на структурисање поља културних пракси. Наиме, потврђена је прва димензија, где на поље културних пракси утиче однос глобалне и локалне културе, и друга димензија, где на поље културних пракси утиче однос традиционалне и савремене популарне културе. Међутим, трећа димензија, која је претпостављала да на поље културних пракси утиче и димензија на чијим крајевима се налазе друштвене групе које преферирају широк спектар уметничких жанрова (раширеније демократске вредности) и групе које имају узак спектар културних активности (мање раширене демократске вредности), емпиријски није потврђена, јер је анализа показала да нема значајне разлике између ових група у степену раширености демократских вредности.

На крају, у потпуности је потврђена хипотеза да је непостојање јасног модела културне политике један од важних фактора који утичу на ниску културну партиципацију грађана, што посредно утиче и на прихватање демократских вредности и позитиван однос према демократском начину владавине уопште.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Структура дисертације по поглављима:

Увод

1. Природа вредности и вредносних орјентација
2. Културолошки модел промена вредносних орјентација
3. Однос културне и социјалне стратификације
4. Вредности и културна партиципација у Србији

Закључак

Литература

У **уводном поглављу** дисертације одређен је приступ теми и тип аргументације, са детаљном спецификацијом предмета и циљева дисертације, хипотеза, метода и техника истраживања, теоријског и практичног значаја дисертације и детаљно разрађен појмовно-хипотетички оквир у коме се одређују кључни појмови: вредности, културне партиципације, културне и социјалне стратификације, културних пракси и публике.

Прво поглавље обухвата објашњење природе вредности и вредносних орјентација, као једне од најважнијих људских карактеристика, које заузимају централно место у структури личности индивидуе и имају највећи утицај на човеков однос према другим људима и социјалној средини уопште. У поглављу су представљена најважнија теоријска и емпиријска сазнања о овом социјалном и психолошком феномену. За разлику од најчешћег начина који се своди на потпуно преузимање одређеног становишта са одређењем појма које се најбоље може употребити за дату тему, у поглављу је конструисана дефиниција појма са операционализацијом која ће највише одговарати повезивању демократских вредности са културном партиципацијом. Такође, у поглављу се представљају најважнији резултати компаративног истраживања Светске студије вредности, уз детаљно представљање најважнијих теорија модернизације, али и њихове ревизије, са посебним освртом на ревизију вредности благостања.

Друго поглавље је посвећено теоријском оквиру истраживања и усвојеном културолошком моделу промена вредносних орјентација. Поред

детаљне анализе основних поставки овог модела, анализом досадашњег процеса пост-социјалистичке трансформације првенствено у источноевропским земљама проверава се емпиријска веза теорије и праксе. У складу са овим приступом, у поглављу се анализира утицај глобалних друштвених промена на друштвени развој Србије, посебно у домену либералних вредности и мултикултурализма. У складу са овим приступом анализира се друштвени развој Србије од модернизацијских процеса до краја Другог светског рата (1815-1945), преко комунистичке модернизације (1946-1990) до пост-социјалистичке трансформације, посебно издвајајући период тзв. блокиране трансформације током деведесетих година и период тзв. закаснеле трансформације после 2000. године. У поглављу се посебан нагласак ставља на однос политичке и економске модернизације. Такође, кроз цело поглавље анализирају се значај и импликације добијених налаза у контексту ефеката друштвених промена на промену вредносних оријентација једног друштва, али и два супротстављена модела односа политичке културе и структуре – културолошког и институционалног.

Однос културне и социјалне стратификације је тема **трећег поглавља** дисертације. У поглављу се истражују оба смера у проучавању односа социјалне и културне стратификације. На једној страни, у првом смеру, анализирају се приступи који социјалне поделе третирају као дате и обликоване изван сфере културе, а разлике у културним праксама (укусима, културној партиципацији, стиловима живота) као резултат социјалних неједнакости. Овај приступ испитује везу између различитих типова друштвених подела у погледу занимања, образовања, пола, старости и типова укуса (степен културне партиципације, стилова живота) и углавном се задржава на дескриптивном нивоу. На другој страни, други смер подразумева истраживање начина на које се културна партиципација и стилови живота употребљавају као ресурси од стране друштвених група да би одбранили, стабилизовали и побољшали своје место у друштвеном поретку. Истраживања овог типа баве се првенствено истраживањем процеса стварања друштвених подела и улогом културних

пракси у овом процесу. С друге стране, у поглављу се детаљно анализирају и савремени трендови и теорије за испитивање односа социјалне и културне стратификације кроз три приступа тезу о индивидуализацији, тезу о подударности и тезу о омниворама и униворима. Саставни део овог поглавља су и теорије културне партиципације, као основ за анализу односа културне потрошња и друштвене стратификације. Такође, у поглављу се у склопу проучавања савремених друштвених теорија за испитивање односа социјалне и културне стратификације истражују савремене културне праксе (омнивори и унивори), али и масовна и висока култура (анализа укуса). У овом поглављу је представљена и теорија хомологије вредносних орјентација класа и стилова живота, тј. кандидат је критички преиспитивао увођење културне димензије у социолошка проучавања стратификације и класа.

У четвртом поглављу које носи назив „Вредности и културна партиципација у Србији“ се усвојени теоријски приступи проверавају кроз анализу података релевантних истраживања, коришћењем секундарне анализе али и примарне анализе података из истраживања којима је кандидат руководио. У поглављу су идентификовани вредносни образци и образци културних пракси у Србији у периоду од почетка постсоцијалистичке трансформације до данас и истражена природа веза између доминантних вредносних образаца и културних пракси. Такође, поглавље садржи и анализу односа социјалне и културне стратификације у посматраном периоду, посебно улога културне партиципације или културних пракси уопште на облике друштвеног груписања, пре свега конституисању класа. Анализа је базирана на подацима из истраживања која су за свој циљ имала промене вредносних орјентација економских и политичких елита, средње класе и радничке класе од почетка постсоцијалистичке трансформације до данас, али и вредносне орјентације елита у Србији у време стабилизације нових класних односа. С друге стране, анализа је обухватила истраживања културних пракси и културне партиципације у посматраном периоду, где је посебан нагласак на два њена аспекта: културне потребе као потенцијални аспект културне партиципације и

културне навике као актуелни аспект културне партиципације. Као посебни делови овог поглавља издвајају се „Демократске вредности у Србији у европском контексту“ и „Вредности и културна партиципација младих“, али и део посвећен анализи тзв. „посебних публика“ у оквиру кога су анализирани резултати истраживања позоришне публике у Србији. Одвојени делови овог поглавља дисертације о младима су циљно урађени, с намером да се покаже и укаже на изузетно велики значај који ова друштвена група има у процесу развоја вредности и друштва уопште. Такође, кандидат је желео да нагласи да истраживања ове друштвене групе могу да помогну редефинисању њеног статуса у улоге у савременом друштву. Поглавље садржи већи број табеларних и графичких приказа података, који употпуњују и олакшавају разумевање појединих делова текста. Посебан акценат у поглављу стављен је на анализу друштвених група које се по својим карактеристикама могу сврстати у публику, у смислу културне потрошње, из којих је кандидат на основу односа културних потреба и културних навика утврдио категоризацију или типологију публике у Србији.

У закључку се резултати истраживања сабирају на једном месту и интерпретирају у оквиру релевантног теоријског оквира. На крају дисертације приказан је и списак коришћене литературе који обухвата изворе, спискове монографија, зборника и чланака.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Аутор је у докторској тези дао темељну анализу вредности и културне партиципације, првенствено односа међузависности прихватања демократских вредности са културном партиципацијом, посебно културним потребама и потрошњом, тј. културним праксама у Србији, уопште. Конкретни резултати се огледају у спецификацији фактора који су највише утицали и највише утичу на структурисање вредносног система, са једне стране, и ниво културне партиципације, са друге стране и могу се користити за утврђивање улоге коју

има културна партиципација, нарочито сегмент културне потрошње у процесима конституисања вредносних образаца, али и конституисања друштвених група и њиховом деловању. Такође, резултати ове дисертације, добијени компаративним анализама и критичким оценама тренутног стања, који би се формулисали кроз предлог модела културне политике, који би узимао у обзир и чињеницу да постоји емпиријска веза између прихватања демократских вредности и норми понашања са нивоом културне партиципације, могли би бити искоришћени за обнову и изградњу квалитетнијих политичких установа и демократских процедура уз подизање нивоа политичке културе у Србији.

Кандидат је уочио да је већина таласа модернизације Србије заустављана ратовима који су у основи имали проблем националног питања, што је условило фиксираност елита на решавање националног и државног питања и њихову недовољну оријентацију на модернизацијске процесе. Карактеристике оваквог историјског наслеђа створиле су темељне претпоставке за специфичну пост социјалистичку трансформацију у Србији, која је значајно каснила у односу на друге пост социјалистичке земље, јер је настајала у периоду специфичног процеса блокиране трансформације.

Анализирајући либералне вредности, економска и социјална кретања кандидат је уочио постојање вредносне неконзистенција друштвених класа у Србији која се огледа кроз истовремено подржавање различитих вредносних оријентација у сфери политичке регулације и у сфери економске регулације друштвених односа, кроз раст либерално-демократске оријентације у домену политичке регулације, уз истовремено подржавање редистрибутивне улоге државе у домену економске регулације.

Анализом културне партиципације грађана Србије кандидат констатује да потрошња културних добара у Србији ипак одражава карактеристике друштвене стратификације, али само до одређеног нивоа. Дакле, закључује се да у Србији постоји друштвено-стратификацијска основа културних укуса, али се испољава у нешто другачијим видовима од онога што нуде класичне теорије

културне партиципације. Такође, кандидат је формирао следећи предлог типологије културних пракси грађана Србије:

1. **Први тип**, карактеришу културне потребе и навике које укључују позитивне преференције према јавној културној потрошњи и културној продукцији, и може се назвати **елитне традиционалне културне праксе**.
2. **Други тип**, карактеришу јаче преференције ка савременој популарној музици, и може се назвати **савремене урбане културне праксе**.
3. **Трећи тип**, карактерише одсуство јавне културне потрошње уз јаче преференције ка изворној народној музици, и може се назвати **локалне традиционалне културне праксе**.

Кандидат нам, поред ова три типа нуди и два, условно речено, некохерентна (мешовита) типа. Први, чије карактеристике се налазе између локалних традиционалних и савремених урбаних културних пракси, кога је означио као **фолклорни омнивори**, и други тип, који се налази између елитних традиционалних културних пракси и савремених урбаних културних пракси који карактеришу посете позориштима, уметничким галеријама, концертима класичне музике и слушање рок, џез музике, и може се назвати **елитни омнивори**.

Слободан Мрђа уочава да, ако културне праксе посматрамо као вредносне оријентације, омниворност у Србији можда није последица еклектицизма културних укуса и пракси њених виших класа, већ је пре последица сличне вредносне неконзистенције у сфери културних вредности. Управо због ове вредносне неконзистенције у политичкој, економској али и у сфери културних пракси, закључује да су у Србији вредносне оријентације и моралне норме изразито нестабилне и неконзистентне јер значајно варирају у зависности од места и времена, док се појединци понашају и делују у зависности од ситуације, тј. у зависности од које вредносне и моралне норме декларативно могу имати највише личне користи. У складу с тим, наглашава да један од значајнијих показатеља могу да буду и налази истраживања који показују да феномен омниворности није карактеристика само елитних друштвених положаја, већ да

значајан број омнивора налазимо и у нижим социјалним слојевима. Такође, уочава да је један од важних разлога за овакву тезу и то што се изворна теорија о омниворама заснива на истраживањима о слушању различитих музичких жанрова у САД, које се суштински, структурално разликују од полупериферијског положаја Србије у савременом капитализму и поред неоспорног утицаја глобалне симболичке хијерархије са доминацијом англо-америчке продукције у домену популарне културе. Кандидат наглашава да је приликом истраживања вредности и културних пракси веома важно да ли се бавимо истраживањем развијених друштава савременог (глобализујућег) капитализма или друштава на периферији или полупериферији савременог глобализованог света и констатује да процеси дефинисања и хијерархије културних вредности на полу-периферији имају другачију структуру и токове. Учешће у савременим токовима глобалне културне индустрије у полу-периферијским друштвима подразумева искорачивање из локалних оквира што захтева виши ниво културног и социјалног капитала што имплицира више место у класној стратификацији, па су због тога оне културне форме које су масовне у водећим друштвима, у полу-периферијским друштвима доступне само вишим слојевима друштвене стратификације.

Кандидат је анализом издвојио и 4 групе фактора који највише утичу или су највише утицали на структурисање демократског вредносног обрасца, са једне стране и на структурисање културних пракси грађана Србије, са друге стране:

1. Прва група, су фактори везани за **историјско наслеђе**, који обухватају: касни почетак модернизације земље, гушење процеса модернизације током прва два таласа модернизације, ратове, антимодернистички усмерена елита и кашњење пост-социјалистичке трансформације.
2. Друга група, су **културни фактори**, који обухватају: релативно висок степен ауторитарности младе генерације на почетку пост-социјалистичке трансформације земље, доминацију изразите вредносне декомпозиције и вредносну неконзистенцију у сфери културних пракси.

3. Трећа група, су **социо-економски фактори**, који обухватају: девастирану производну инфраструктуру, застарелост технологије, недостатак капитала и директних страних инвестиција, немогућност формирања стабилног трансформацијског класног блока који би могао осигурати основе за формирање демократског и тржишног типа друштвених односа.
4. Четврта група, су **политички (институционални) фактори**, који обухватају: нестабилан партијски систем, неразвијене институције које ће стварати јавну политику (демократске, политичке и тржишне), антиполитички и анти институционални стил руковођења политичких лидера, изразитау доминацију извршне власти у односу на друге нивое власти и релативно неразвијено цивилно поље без јасне стратегије према носиоцима политичке власти.

Кандидат аналитички повезује историјско наслеђе, тренутне тенденције у друштву Србије са најновијим кретањима у светском капитализму и закључује како у Србији током готово целе историје државне самосталности нису постојали економски односи у којима је тржиште представљало основни начин регулације односа. Држава је увек била кључни фактор економских односа и политичка и економска елита перманентно настоје да одрже такав друштвено-економски поредак у коме је тржиште нека врста помоћног механизма државне регулације. Историјски посматрано, овакав поредак у основи не омогућава дугорочан друштвени развој. Међутим, Слободан Мрђа, на крају, наглашава да актуелна светска економска криза као да показује сасвим другачије тенденције и усмерава на потпуно другачије интерпретације истраживачких налаза. Сведоци смо да се државна регулација и у најразвијенијим капиталистичким земљама користи као основни инструмент за превладавање кризе. Посматрано у овом контексту, вредносне оријентације средње и виших класа у Србији су изгледа такве да се потпуно уклапају у најновије трендове у капиталистичкој економији. Наравно, увек остаје питање шта ће се догодити након завршетка кризе и да ли ће се државни интервенционизам у развијеним капиталистичким земљама наставити или ће регулацију опет преузети тржиште.

Кандидат је анализом која је обухватила радове из политичке социологије, социологије културе, политичке теорије и теорије културе пружио целовито истраживање предмета и успео да анализира следећа питања:

1. Међузависност и утврђивање природе везе између прихватања демократских вредности и културне партиципације, тј. односа између вредности и културних пракси у Србији;
2. Постојање вредносне неконзистенције друштвених класа у Србији која се огледа кроз истовремено подржавање различитих вредносних оријентација у сфери политичке регулације и у сфери економске регулације друштвених односа;
3. Утврђивање основе за формирање вредносних образаца у периоду специфичне пост-социјалистичке трансформације;
4. Факторе који највише утичу или су највише утицали на структурисање демократског вредносног обрасца у Србији;
5. Међузависност и утврђивање природе односа између културне партиципације и друштвене стратификације и формирање типологије културних пракси грађана Србије;
6. Утврђивање и описивања димензија које структуришу поље културних пракси у Србији.

Кандидат је одговорио на сва истраживачка питања, а у погледу односа између културне партиципације и друштвене стратификације дао је и додатне анализе и образложења која правазилазе опсег истраживачких питања.

На овај начин кандидат је пружио заокружену слику међузависности између прихватања демократских вредности и културне партиципације, тј. односа између вредности и културних пракси у Србији и тиме дао научни допринос истраживању разумевања ове теме на мултидисциплинаран начин.

С обзиром на евидентну неразвијеност стратификационих студија већег обима у којима се системски истражује улога коју културне праксе, нарочито културна потрошња, имају у процесу конституисања друштвених група, научни допринос дисертације се може оцењивати кроз потребу бржег, ширег и

адекватнијег развоја стратификационих истраживања која ће у обзир узимати и однос културних пракси и друштвених неједнакости у структури српског друштва.

6. Закључак

Дисертација кандидата мр Слободана Мрђе *„Демократске вредности и културна партиципација у Србији – политиколошко-културолошки приступ“* пружа исцрпну и значајну анализу међузависности и утврђивања природе везе између прихватања демократских вредности и културне партиципације. Налази кандидата имају значај и за разумевање односа између вредности и културних пракси у Србији, али и природе односа између културне партиципације и друштвене стратификације.

Налази су засновани на коришћењу бројних релевантних извора међу којима су подаци свих релевантних стратификацијских студија у Србији у домену секундарне анализе, али и базе података релевантних истраживања културне партиципације у домену примарне анализе.

У погледу литературе кандидат је консултовао 332 библиографске јединице које обухватају најважнију литературу на српском и енглеском језику. Оваквим свеобухватним приступом кандидат је успео да обради сложену тему које се прихватио на целовит начин.

Докторска дисертација кандидата мр Слободана Мрђе урађена је у складу с претходно одобреном пријавом. Она представља оригиналан и самосталан научни рад и даје допринос развоју научних сазнања у области сагледавања односа система вредности са културним праксама, посебно културном партиципацијом у Србији, као и разумевања модернизацијских процеса у Србији и токова културне и друштвене стратификације.

На основу наведеног Комисија има част да предложи Наставно-научном већу Факултета политичких наука Универзитета у Београду да **прихвати** докторску дисертацију кандидата мр Слободана Мрђе под насловом

„Демократске вредности и културна партиципација у Србији – политиколошко-културолошки приступ“ и да одобри њену јавну одбрану.

У Београду

26 маја 2016 год.

Чланови комисије

Ред. Проф. др Јелена Ђорђевић, председница
Комисије

Ред. Проф. др Чедомир Чупић

Ред Проф. др Бранимир Стојковић

Проф. Емеритус Вукашин Павловић, ментор